

ГЕНЕЗА И РАЗВОЈ НАСТАВЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У НИШКИМ ШКОЛАМА

Апстракт: *Физичко васпитање, као део физичке културе постоји од кад постоји људско друштво, па је, према томе, историјска категорија. Почетак физичког васпитања у школама у Србији налазимо приликом отварања „Високе школе“ у Београду 31. августа 1808. године.*

Снажан покрет за прихватање гимнастике као средства за јачање телесне снаге, здравља и духа одјекнуо је и у нишким школама. Тако је забележено да је прва школска секција у Србији формирана у Сићеву, у првој половини 1881. године. Први испитани учитељ „гимнастике и борења“ у Србији је нишлија господин Коста Јовановић.

До 1890. године предмет „телесно и војно вежбање“ предавала су војна лица, а након тога квалификовани учитељи „гимнастике“, да би после II светског рата предавали школовани наставници и професори физичког васпитања.

Кључне речи: *физичко васпитање, гимнастика, борење, вежбање, гимнастика, ваннаставне активности.*

Физичка активност је *SINE QUA NON* (без њега нема) постанка и опстанка човека. Физичко васпитање, као најважнији део физичке културе, постоји од када постоји људско друштво, па је, према томе, историјска категорија. У њеном историјском развоју присутна су два квалитативна преображаја: први, када је лов на крупне животиње ради опстанка био саставни део физичке активности, и други појавом институционалних норми обучавања и усавршавања.

У давној прошлости човек је морао да поднесе велике тешкоће супростављајући се природним силама, ловећи дивље звери, механички обрађујући земљу. Његов опстанак, у дужем еволутивном развоју, зависио је од његове физичке способности и спретности руковањем оруђа и оружја борећи се против природних сила, дивљих звери и других изненађења. Како би могао све то да преброди, у сваком моменту морао је да буде пре свега телесно јак, чврст и отпоран. Ове карактеристике су обележје првог квалитативног појавног облика физичке активности.

Други њен квалитативни преображај је почео појавом институционалних норми обучавања и усавршавања човека. Најстарији народ који се бавио физичком културом су Кинези. Приближно четири хиљаде година пре Христа, били су свесни васпитних и здравствених карактеристика гимнастике. Ради снаге, окретности и одлучности телесно вежбање гајили су и Инди, Јевреји, Германи, Персијанци. И Словени су гајили вештине : веслање, пливање, бацање копља и камена, стрељање луком, скакање, трчање, јахање и друго.

Грци су први који су изградили систем телесног развоја. Не само да су

потенцирали њене васпитне особине које се развијају код омладине, већ су у њој открили и извор античке лепоте. Идеал сваког Грка је био бити здрав, снажан, леп; а себе је обогаћивао и лепотом душе свим могућим врлинама. Све то обједињавао је изразом калокагатија.

Римљани су се мање бавили општим телесним васпитањем. Сва пажња била је посвећена васпитању грађанина–војника. Војници су морали да стварају гвоздене кохорте, са којима је освајао пространства. Тиме је прибављено огромно богатство, које га је касније довело до пропасти.

Средњи век је одбацио културу старог века, а са њом и телесно васпитање. Преовладало је мишљење да је душа јака, чиста и Богу угодна само онда када је тело слабо. Носиоци таквих идеја су били противници било каквих телесних вежби. Међутим, почеле су да се јављају нова сагледавања људског живота са идејама хуманизма и ренесансе (Данте, Петрарка, Бокачо, Коменски и други) који су прокламовали да се здрав дух налази само у здравом телу (*orandum est, ut sit men sana in corpore sano*). У својим списима залагали су се да омладину треба васпитавати не само душевно већ и телесно. Жан Жак Русоје својим књигама „Натраг природи“ и „Емил или о васпитању“ дао је велики допринос, истићући да је боље да његов Емил скаче у природи као коза него по салонима као мајмун.

Управо таквим ставовима од стране људи од ауторитета дошло је до значајнијих помака у институционализовању физичке културе и његовом чвршћем укључивању у школски систем.

Јан Амос Коменски (1592-1670) је учинио први корак од немерљивог значаја за физичко васпитање и спорт. Он је, захваљујући свом раду као и позицији директора једне школе у Мађарској, први пут у историји физичке културе, физичком васпитању доделио место у школском наставном плану, као и време у распореду часовне наставе.

Почетке физичког васпитања у школама у Србији, са карактеристикама увежбавања војних вештина (руковање пушком, егзерцирању и фектовању, мачевању, борењу са сабљом) налазимо у отварању „Високе школе“ у Београду 31. 08. 1808. године (престала са радом 1813. године), а наставни предмет је замишљен као предвојничка обука. У Првој војној школи у Пожаревцу 1838. године у програму је била и настава гимнастике. У јавним школама Кнежевине Србије први пут се уводи физичко васпитање 1844. године школским законом „Установленије“ под називом „Телуупражненија“.¹

Од 1853. године примењује се у српским школама као „Војно учење и гимнастика“. Такви први наговештаји сачинили су темељ за подизање свести о неопходности за бригу о дечјој телесној неги и телесном вежбању. Године 1863. препоручује се учитељима да по могућству обуче ђаке у основама гимнастике и пливање.

Први крупан корак ка том циљу учинио је школски референт за Београд господин Ђорђе Натошевић, који се још 1868. године залагао да се препоручује учитељима да у периоду између часова обуче децу у основама гимнастичких кретњи. И то три до четири пута недељно ван школског времена.

У Програме основних школа Кнежевине Србије гимнастика почиње да се уводи крајем 1868. године (Расписом Министра просвете од 10 децембра). У

¹ Н. Трујић, Физичка култура у школама Србије у деветнаестом веку, Београд 1976, 203.

распису Министар препоручује „учитељима и учитељкама основних школа да сваке недеље одреде 3-4 часа ван школског времена за гимнастику, коју деца могу вежбати у школи или на пољу пред школом кад је лепо време“.² Комисије, које су доносиле Упутства, предлагале су да се настава гимнастике уведе као обавезан предмет и у градске и сеоске школе, а у средње школе са фондом најмање два часа недељно.³

Пробуђена свест о нужности телесне неге и јачања здравља, схватања потребе физичке културе као интегралног дела опште културе је мотивисало друштво да се телесно вежбање прихвати као неопходно средство у васпитању деце.

Законом о устројству основних школа од 17. септембра 1871. године уводи се у сва четири разреда „Гимнастика“ као обавезан наставни предмет. Већ 13. децембра 1872. године штампана је прва књига „Кратка упутства за предавање гимнастике у основним школама“ аутора Предрага Предраговића. Од године 1876. примена ове наставне области одвија се под називом „Војничко вежбање“, а од 1882. године овај наставни предмет, додатним реформама основног школства у Србији, се звао „Гимнастика и војно вежбање“. Увидевши да је такав приступ више војни дрил него што је у природној потреби ученика, од 1890. године назив је „Гимнастика и дечје игре“ што говори о новом хуманијем приступу ученицима. Након кратког прекида у заступљености овог наставног предмета, 1903. године се враћа у наставне планове са називом „Гимнастика“. Од 1925. године опет носи назив „Гимнастика и дечје игре“, а од 1934. зове се „Телесно вежбање по соколском систему“. Од 1942. године (за време окупације) у оним школама које су радиле под тим околностима, овај наставни предмет се звао „Телесно вежбање и дечје игре“, а од 1947. године добија назив „Фискултура“. Од 1958. зове се „Физичко и здравствено васпитање“, а 1990. „Физичко васпитање“. Године 2004. називом се означава редовна настава у свим школама „Физичко васпитање“, а у основне школе се додатно уводи и „Физичко васпитање-изборни предмет“. Од 2017. године у свим школама Србије наставни предмет се зове „Физичко и здравствено васпитање“ са два часа недељне норме.

Снажан покрет за прихватање гимнастике као средства јачања телесне снаге, здравља и духа веома брзо допрео је и до нишких школа.

Град Ниш, својим географским положајем, одувек је важио за веома важан политичко–стратешки и културно–просветни центар нарочито југоисточне Србије. Као такав, још под дуготрајном владавином Турака, његово хетерогено становништво придавало је велики значај школовању своје деце. Забележено је да је први учитељ нишке деце био Димитрије (Николе) Кратовалија Ђеорђијевић, који је још 1820. године предавао деци из црквено-словенских књига, примењујући манастирски метод рада. У Ниш је дошао из Скопља, назив „Кратовалија“ има због порекла из Кратова.⁴

Први учитељ који је деци предавао на славено-српски језик је Спиридон Јовановић од 1830. године, а чији ученик је био и Атанасије Таса Петровић као и многи други који су постали учитељи у сеоским срединама у окружењу Ниша

² Н. Трујић, н.д., 42.

³ Исто, 48-53.

⁴ М. Миловановић, Основно школство Ниша и околине у 19-ом и почетком 20-ог века, Ниш 1975, 29.

(Антанасије Радосављевић, Димитрије Хаци-Пешић, Дамјан Митровић, Јован Поповић-Ване, Миљко и Јован Аранђеловић, Сотир Поповић, Милан Новичић, Димитрије Младеновић, Димитрије Миле Цветковић и други). Тако је забележено да је школу још пре ослобођења од Турака имао Горњи Матејевац 1837, Каменица 1837, Миљковац 1843.⁵

У самом граду Нишу, а за време владавине Турака, било је приватних школа по приватним кућама, да би прва школска зграда била изграђена крајем треће и почетком четврте деценије XIX века. „Школа код старе цркве“, са подом од цигала и прозорима облепљеним хартијом. Године 1843. грађани Ниша са својим црквено-школским одбором средствима школског фонда изградили су нову зграду са четири одељења поред старе цркве.⁶ Када је она 1861. године срушена, 1864. године саграђена је нова школска зграда која је коришћена све до 1935. године.

Свакако да тада није постојао било какав облик телесног вежбања деце. Тек након ослобођења, а на основу „Закона о устројству основних школа у Србији“ од 17. септембра 1871. године када је озакоњена гимнастика као обавезни предмет, обавеза учитеља да се посвете овој наставној области је постала коначна. Међутим, њихова квалификациона структура и лична способност није могла да одговори постављеним задацима. Констатујући такве нежељене ефекте Држава је организовала учитељске курсеве за привремене учитеље за целу Србију. Практична предавања су одржана у Нишу и Пожаревцу, јер је у тим крајевима било највише привремених учитеља. У Нишу је укупно било 35 учитеља и учитељица и 8 волонтера, а практична предавања су се одржала од 7. јула до 5. августа 1881. године.⁷

Како би се нежељени ефекат устаљене наставе „Гимнастика и војно вежбање“ како-тако ублажио Министарство просвете Србије 12. јануара 1880. године одређује да поручник ПЕТАР АНТИЋ поучи учитеље и учитељице нишких основних школа. Дакле, господин Антић је први учитељ телесног вежбања у Нишу.

Међутим, први испитани учитељ „Гимнастике и борења“ у читавој Србији је Нишлија господин *Коста Јовановић*, који је на првом организованом испиту у Србији, који је у Београду организовало Грађанско гимнастичко друштво „Душан Силни“ 26. марта 1897. године, као једини кандидат који је положио испит. Одмах по завршетку испита дошао је у Ниш и предавао кратко време, преминувши у 29. години живота.

У приватним школама Ниша у то време није се придавала посебна пажња овој наставној области. Међутим, такав случај није био и у приватној школи „Васпитни завод Бебета Нетовић“ која је постојала у периоду од 4. септембра 1889. до 1924. године. Како стоји у документима, читава породица је била запослена у школи, а ћерка Нетовић предавала је гимнастику, певање и музику.⁸

Двадесет четвртог септембра 1881. године отпочела је са радом „Краљевско-српска учитељска школа“ (као друга школа тог типа у Србији), да би након инцидента у коме су ученици школе претукли управника Тирића, школа

⁵ М. Миловановић, н. д., 54-64.

⁶ Исто, 42.

⁷ Н. Трујић, н. д., 242.

⁸ Исто, 203.

престала са радом 16. марта 1896. године. За све време рада школе био је заступљен и наставни предмет „Војно вежбање и гимнастика“ са два часа недељне норме. Програм за Војно вежбање и гимнастику је предвиђао следеће радње: Обучавање о приступу у гимнастику и ставу; Кретање тела; Кретање руку и избацивање; Кретање ногу и избацивање; О савијању тела и ставу за борбу; Обучавање у гимнастичком кораку; Марширање и Обучавање на справама.⁹

Наставу у Краљевско-српској учитељској школи у Нишу су изводили: Илија Илић, поручник; Евгеније Јуришић, поручник; Јовица Милетић, поручник; Љубомир Михаиловић, потпоручник; Петар Нешић, поручник; Љубомир Симић, потпоручник; и Јован Тошић, поручник.¹⁰

Прва гимназија у Нишу основана је Указом кнеза Милана 27. септембра 1878. као Нишка гимназија. У првој години њеног постојања настава физичког васпитања се није изводила, јер није било услова за то. Али већ 28. августа 1882. године Министар просвете у договору са министром војним одређује за предавача телесног и војног вежбања капетана Петра Антића, с годишњом платом од 480 динара, а за помоћника Мирка Драшковића.

На основу измена и допуна Закона о устројству Гимназије од 19. марта 1881. године и Наставног плана од 20. августа те године, назив Гимнастика, тј. Телесно вежбање преименован је у наставни предмет Гимнастика и војно вежбање. Настава овог предмета била је обавезна за све ученике, али оцена није утицала на прелазак у виши разред. Наставу су изводила војна лица, а недељни фонд је износио 3 часа у сваком одељењу. Главни просветни савет донео је 10. фебруара 1882. године програм за овај предмет. Предвиђено је било да се из Гимнастике раде „вежбе просте и на справама...“ а из Војног вежбања да се раде „почев од појединачног војног учења, па преко радње с пушком, борење бајонетом и гађање бојевом муницијом итд.“¹¹

Увидевши да је ова наставна област постала саставни део школског програма свих нивоа образовања, Министар просвете, даје сагласност да Министар војни постави надзорнике за предмет „Гимнастика и војно вежбање“ у читавој Србији. За град Ниш за средње школе одређен је пуковник Светозар Хаџић, а за надзорника за основне школе именован је Драган Т. Марковић, који својим извештајем о увиду у рад школа за 1883. годину тврди да се у Нишком срезу телесно вежбање предаје врло добро по свим школама, за разлику од свих осталих срезова Србије. „Нема школе у којој нису предавана „редна вежбања“. А у неколико школа има и справа за гимнастику, на којима ученици добро раде“.

На основу таквог извештаја установљени Школски одбор Основне школе у Малчи (отворена 1879), имајући савестан однос према установљеној настави „Гимнастика и војно вежбање“ упутио је Министарству просвете молбу за објашњење о врсти и изгледу гимнастичких справа: „Да изволи према децјем узрасту прописати какве и колике у дужини, ширини и висини справа за гимнастику у основној и продужној морају бити, те да се час пре направити за овдашњу школу. Иначе су све справа за гимнастику, које нису удешене према узрасту, штетне по здравље децје“.

⁹ Р. Петковић, Краљевско-српска учитељска школа у Нишу, Ниш 1998, 66.

¹⁰ Исто, 293-294.

¹¹ Р. Петковић, Нишка Гимназија 1878-2003, Ниш 2003, 173.

У том смислу, имајући и даље немаран однос према овој наставној области, стање се и надаље не поправља. Брига о материјалним средствима школа препуштена је општинама, које настављају да се немарно односе према овим потребама. Зато, у извештају професора Јована Бадемлића од 7. јула 1894. године о нишким основним школама налазимо „да није набавила ниједну потребну справу и прибор за школска гимнастичка вежбања“.

Када је 26. септембра 1888. године донет наставни план за осморазредну гимназију са 14 предмета у Првој нишкој гимназији заступљена је „Гимнастика са војним вежбањем“ од I-IV разреда са по 4 (четири) часа недељно, а од V-VIII разреда са 3 (три) часа недељно.¹²

Године 1898. донет је нови „Закон о средњим школама“ на основу кога су наставни предмети подељени на дане и часове. Настава се изводила целодневно, а само четвртком послеподне није држана настава, јер је то време предвиђено за спортске игре, излете, екскурзије и забаве ученика. Гимнастика је ушла у распоред часова са три часа недељно.

У периоду од 1880-1940. наставу физичког васпитања су предавали: „Телесно и војно вежбање“ - Петар Антић, Мирко Драшковић, Едмонд Лебинц, Јевгеније Јуришић, Петар Зарић, Илија Илијић, Ђорђе Миљковић, Стојан Стојановић, Михајло Миљковић, Петар Борота, Љубомир Анђелковић, Никола Илић, Коста Кнежевић¹³; „Гимнастика“ - Јован Николић, Рајко Караклајић, Милан Перовић, Богдан Коутек, Данило Фон Иван Томашић, Младен Маринковић.¹⁴

Настава гимнастике у Нишкој гимназије почела се одвијати почетком 1904. године, а од 23. марта 1905. године уводи се као обавезни предмет.¹⁵ Захваљујући Рајку Караклајићу, учитељу гимнастике и борења, од ученика нишких школа, обновљен је рад Друштва *Душан Силни* основаног 1897. године.¹⁶ Он је започео систематски рад и обуку са телесним активностима ученика и постао је редовни наставник гимнастике Нишке гимназије. Гимнастика као обавезан предмет у Нишкој гимназији почела се изводити од 23. марта 1905. године, када је за тај наставни предмет постављен за хонорарног учитеља Гимнастике Рајко Караклајић. У гимназији је радио од школске 1904/05. па све до школске 1907/08.¹⁷

У Женској реалној гимназији у Нишу према извештају за школску 1925/26. годину Зоја Татарова, контрактуална привремена учитељица вештина – гимнастика, предавала је са 26 часова недељно. Школске 1927/28. године Лепосава К. Стојановић, привремена учитељица вештина, предавала је Гимнастику са 15 часова недељно. За школску 1933/34. годину, гимнастику је предавала учитељ вештина Ленка И. Томашевић. У Женској занатској школи 1937/38. године. Живка Јанушевић, наставник вештина, предавала је гимнастику.

У свом појавном облику па до данас, физичка култура у школама је имала добре пропагаторе, активне поборнике, предузимљиве посленике. У настојању да

¹² Р. Петковић, Нишка Гимназија..., 43.

¹³ АС, МПС, 1894, к.4, бр. 163.

¹⁴ Р. Петковић, Нишка Гимназија..., 528-546.

¹⁵ Енциклопедија Ниша: Култура, Ниш 2010, 62.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Р. Петковић, Нишка Гимназија..., 527-528.

ова наставна област добије жељени третман, ондашњи предавачи су били предводници ваннаставних активности, које су имале пресудну улогу да се дође до квалитетног третмана који она има данас.

Тако је забележено да је прва школска секција у Србији основана у Сићеву у првој половини 1881. године. Ондашњи учитељ Јаков Николић те године је формирао школску стрељачку дружину. По угледу на Сићево убрзо су формиране ђачке стрељачке дружине: у Горњем Матејевцу под називом „Хајдук Вељко“ коју је формирао Тешман Николић, у Јелашници, Малчи и другим селима околине Ниша. У то време и професор „Прве нишке гимназије“ Стеван Никшић Лала такође је основао стрељачку дружину.¹⁸

Подружину „Душан Силни“ у Нишу основао је први српски испитни учитељ гимнастике и борења Коста Јовановић 1897. године. Управу друштва чинили су професори и ученици Нишке гимназије. После смрти Косте Јовановића учитеља гимнастике, који је умро врло млад 1899. у у 23 години живота, друштво „Душан Силни“, после великих успеха престало је са радом. Друштво је обновило рад 1904. године, захваљујући ученицима Гимназије, пре свих: Сретену Станићу, Михајлу Тодоровићу, Добривоју Михајловићу, Милораду Чавдаревићу и другима. Они су истовремено постали одлични спортисти и организатори са учитељем гимнастике Рајком Караклајићем и директором Радославом Агатовићем, који их је подржавао у њиховом раду.¹⁹

Дана 02. јула 1912. године, на иницијативу управитеља и учитеља у Вождовој улици и на Тргу Кнеза Михајла, као и два лекара, једног свештеника и наставника гимнастике, први пут се организује „Колективни ђачки одмор у Пантелеју“, под називом „Ђачко забавиште“. „На њему ће деца бити под стручним надзором и пре и после подне преко целог ферија, сем недеље и четвртка. Овом се установом пружа родитељима прилика: да с једне стране сачувају своју децу од рђавог утицаја уличног друштва, и болештине која се услед жеге и превелике прашине у вароши, из дана у дан повећава; а с друге стране деца ће освежити свој дух и очеличити тело у чистом ваздуху, па ће бити оспособљена издржати оне тешке напоре који их очекују у затвореним, тескобним и нездравим учионицама“. Број ученика је био је 527.²⁰

Године 1934/35. учитељ вештина, господин Иван Томашић, издаје „Збирку за телесно вежбање“, где каже да „Збирка за телесно вежбање располаже са врло малим бројем учила – справа. Кредити који су стављени на расположење, тако су мали, да се из тога у данашње време не може набавити ни једна од главних гимнастичких справа треба напоменути да наша гимназија нема салу за телесно вежбање, што у велико отежава рад наставницима. Од справа имамо 1. мрежу за одбојку, 1. лопту за одбојку, 1 пар сталки за скок у вис, 1. греду и 20 комада дугачких мотки”.²¹

18. маја 1939. године на спортском игралишту „Синђелић“ приређен је заједнички гимнастички јавни час ученика – ца Женске и Мушке реалне гимназије.

За време II светског рата школе у Нишу су радиле нередовно и са дугим

¹⁸ Стрељачки гласник од 1. 8. 1891.

¹⁹ Р. Петковић, Нишка Гимназија..., 177.

²⁰ М. Миловановић, Један век основне школе “Вожд Карађорђе“, Ниш 1989, 33.

²¹ Гимназија „Стеван Сремац“, Мушка Гимназија у Нишу, Извештај за школску 1934/35, 74, 86.

непредвидљивим прекидима. Свакако да је у таквим околностима било нереално очекивати да се физичком васпитању посвети било каква пажња.

Међутим, одмах после ослобођења, а нарочито од 1946. године, нова народна власт је итекако придавала значај овој наставној области. Немајући прекопотребне квалификоване кадрове приступило се услугама соколских стручњака.

На I Конгресу Фискултурног савеза Југославије, у једном од уводних реферата, је истакнуто да ће се у недостатку сопствених стручњака и предњака ангажовати бивши соколски стручњаци и предњаци. Када нова власт организује школе и оспособи сопствене стручњаке лако ће се одрећи и одбацити поједине соколске стручњаке и предњаке. Тако су у Нишу били ангажовани: Борко Богојевић, Воја Марковић, Воја Ђорђевић, Анка Ђорђевић, Зиси Тодоровић су ангажовани на обнови рада „фискултурног живота“ у Нишу.²²

Нов наставни кадар, својим савесним радом, је дао немерљив допринос да физичко васпитање добије одличан третман не само у школама већ и у граду. Они су организовали слетове, такмичења за значку „ЗРЕН“, обуку непливача, смучарска такмичења на „Бојаниним Водама“, „Друштво наставника фискултуре“ а нарочито школска спортска такмичења. Њихов пуни допринос се нарочито огледа у организовању многих јавних манифестација: 1946. године организован је први слет, на стадиону ФК „Железничар“, у организацији Окружног одбора Фискултурног савеза Србије (ФИСАС).²³

С обзиром на то да је потреба за стручњацима из ове области била евидентна, у Нишу се при Вишој педагошкој школи отвара и „Група за фискултуру“. Након две године студирања Ниш је 1957. године добио првог квалификованог наставника фискултуре, господина Живка Поповића.

Нов наставни кадар, својим савесним радом, је дао немерљив допринос да физичко васпитање добије одличан третман не само у школама већ и у граду. Они су организовали слетове, такмичења за значку „Зрен“, обуку непливача, смучарска такмичења на „Бојаниним Водама“, „Друштво наставника фискултуре“ а нарочито школска спортска такмичења.

Већ 1972. године појавила се огромна потреба да наставу физичког васпитања у средњим школама могу изводити само професори физичке културе. Зато је те године уписана прва генерација за школовање будућих професора, а факултет је носио назив „Филозофски факултет – група за физичко васпитање,“. Први студент који је дипломирао била је Божана Јосифовић. И већ прва генерација је оправдала такво опредељење, јер је на још виши ниво подигла углед и значај овог предмета. Данас, као самостална институција, се зове „Факултет спорта и физичког васпитања“, а досад је дипломирано преко четири хиљада професора физичког васпитања.

²² М. Илић, Гимнастика у Нишу 1897-1997., Ниш 1997, 69.

²³ Народне новине од 11. 6. 1946, стр. 14

Извори

Архив Србије, Министарство просвете
Гимназија „Стеван Сремац“, Мушка Гимназија у Нишу, Извештај за школску
1934/35. годину.

Штампа

Стрељачки гласник (1881)
Народне новине (1946)

Литература

Трујић, Никодије. Физичка култура у школама Србије у деветнаестом веку.
Београд 1976.
Миловановић, Мирослав. Основно школство Ниша и околине у 19-ом и почетком
20-ог века. Ниш 1975.
Исти. Један век основне школе “Вожд Карађорђе“. Ниш 1989.
Петковић, Радивоје. Краљевско-српска учитељска школа у Нишу. Ниш 1998.
Исти. Нишка Гимназија 1878-2003. Ниш 2003.
Енциклопедија Ниша. Гимназија у Нишу (историјат). Ниш 2010.
Илић, Миладин. Гимнастика у Нишу 1897-1997. Ниш 1997.